

П. С. Нишевљанин

Главније биље у веровању Срба

(јабука)

У књизи *Главније биље у веровању Срба*, која је штампана 1912. године, помиње се око 150 врста биљака. Оне су сложене по азбучном реду, према народним именима за њих. Поред сваке биљке наведен је и њен латински назив.

Књига је настала по угледу на књигу *Митологија биља* Ангела де Губернатиса, у којој аутор уз биље наводи и митолошке приче и народна веровања везана за њих.

Одабрали смо део који се односи на јабуку.

52. Јабука (*Rugus malus* L.); лужичко-српски: *јаблон, јаблонца, јаблачуна*; словеначки: *јабелко*; чешки и пољски: *јаблко*; словачки: *јаблчко*; руски: *јаблон, јаблоко*; литвански: *обулас*.

Пошто јабука игра код нас улогу дрвета сазнања добра и зла, то ћемо се морати позабавити с овим њеним значењем.

Јелини представљају Афродиту с јабуком у руци, а исто тако се и Аполон виђа с јабуком у руци. У старим јелинским гробовима види се Ерос (љубав) како из корпе сипа јабуке, и то је знак да је код Јелина јабука симболизовала љубав, рађање и бесмртност. Јелинска писникиња Сафо упоређује девојку с јабуком, која још није убрана, и док је ова на дрвету, сваки је жели, а кад падне с дрвета, онда је нико неће.

У Средњевековној симболици, јабука бојом и сладошћу својом представљала је надражај за грех. У старохришћанској једној слици види се змија с јабуком у чељустима. Али пошто је од дрвета сазнања постало дрво спасења, онда је и јабука дошла до већег уважаења. Отуда оно веома лепо хришћанско веровање да у поноћи Бадњег вечера све јабуке цветају и род доносе. У Русији се јабуке иначе не продају, ако их црква претходно не благослови. А то је знак, да се у таком акту помишља на праотачки грех.

По свему изгледа, да је јабука код нас не само као дивљака, већ и као облагорођено, домаће и урођено дрво. Из дивљаке произвести облагорођено дрво је веома тешко, јер захтева много труда и времена. И зато се народи махом користе уношењем облагорођеног биља са стране, или пак њихових каламова (наврта). Али већ с јабуком

Јелини-Хелени

друкче стојимо. Старословенске речи „*шрјесњати*“ „*шрјеш- шии*“ и отуда „*шрјешка*“, па онда „*ијеаии*“ и отуда „*ијеи*“ (каламита, калам) јасно показују, да смо ми Словени још у нашој заједничкој прадо-мовини били вични воћарству. А нарочито јабуково дрво, по својој дурашности и великој прилагодљивости, веома је погодно било за облагорођивање, и зато не сумњамо, да је његова култура чисто сло-венска. На то нас овлашћује и та прилика, што се у нашим митовима најчешће примењује јабука у симболисању небеских тела и појава, а то не би могло бити код дивљаке јабуке са њене незначајности, или код облагорођене јабуке, која би маси народној била туђа по њеном страначком пореклу.

Да се прво упознамо с митским значењем јабуке. У народној приповетци *Злајна јабука и девет иауница* видимо, где неки цар (небо) има три сина (јутарње, подневно и вечерње сунце), а пред двором *злајну јабуку* (звездано небо¹ с месецем), која ноћу уцвета и узре, а неки је незнани обер. Два старија сина не очувају јабуку, али најмлађи стражарећи, око поноћи се пробуди, и види да јабука зри, и да се сав двор сјаји од ње (пун месец). Сад се појаве девет златних пауница' (девет пуних месеца пролећа, лета и јесени), од којих једна, пошто се претвори у лепу девојку, ашикује с царевихем (вечерњи сунцу следује пун месец) и још његова оца и њега сама дарива с две-ма јабукама (звезда зорњача и вечерњача). Пошто је више пута тако чинио нађе се једна баба (време), која обећа завидљивој браћи царевиха, да ће пронаћи његову тајну. Она легне под царевихев кревет и одсече девојчину плетеницу (месечев срп у опадању). Сад девојка скочи, претвори се опет у пауницу и с осталима одлази (нов месец). Царевих сад оде да тражи паунице, али на некоме језеру, где их је чекао, успа- вају га у три маха (три недеље после пуног месеца) и он тако пропусти прилику да се види с њима. Али најпосле дође до двора златних пауница, па се венча са својом сућеницом, која се прикаже опет као прекрасна девојка (пун месец). Остали део мита овде није за нас од интереса.

Народну приповетку *Биберче* можемо сматрати као допуну горњег мита. Ту наине видимо, да царевна не може да сачува *шри злајне јабуке* (три пуна месеца зимња) од але (облаци зимњег неба, од којих се не види месец). Али Биберче (зимње сунце) отме од але златне јабуке и врати јој. А пошто он још и саму царевну спасе од деветоглаве але, убив ову, онда царевну узима за жену (пролеће наступи).

У народној приповетци *Ноћило, Поноћило и Зорило, шри злајне јабуке „у винограду“* (на небу) значе пун месец, зорњачу и вечерњачу.

¹⁾ Јелинска божица Хера била је божица месеца. Њој је посвећена птица *иаун*, чији раширен реп представља *звездано небо*. По томе је паун и њу саму представљао. Римску Јунону је представљала *јуска* (Јунонине гуске спасавају Рим од Гала). и ово је старија и изворнија слика ове божице.

У народној приповетци *Невиности Божи чува*, на *злашном јабуковом дрвешу* (кумовска слама) видимо *злашне јабуке* (звезде).

У једној нашој занозљиво лепој народној песми јабуково дрво представља чари јутарњег неба. Ево те песме: „Расла *јабука Ранку* (сунце) пред двором: | Сребрно стабло, злаћене гране, | Злаћене гране, бисерно лишће, | Бисерно лишће, мерџан- јабуке. | По њој попало сиво голубље; Сви јој голуби гуком гукању, | Гуком гукању, бисер зобаху.

А један голуб гуком не гуче, | Гуком не гуче, бисер не зобље (звезда зорњача)! Терала их Ранкова мајка: Хајд одатле сиво голубље! Ту је јабуку Ранко садио, | Ранко садио и залевао, | Да под њом седе Ранкови свати, Под њом да седе, вино да пију.“ Мотив ове песме је удружени појав јутарњег сунца и звезде зорњаче. На ову се митску песму наслања и једна друга, где младожењину улогу игра ветар (можда некадањи бог буре), Ево и те песме: „*Јабука* се вјетру моли, Да јој гране не одломи; Да, мој вјетре, не ломи ме! Не ломи ме, не крши ме! Ја сам теби род родила; Сваку грану дв’је јабуке, | А на врху и четири; [На врх соко гљ’јездо вије, | На кор’јен ми змаје с’једи, | Змај соколу поручује: | Ако пуштних жива огња, | Гњ’јездо ћу ти опалити, | Тиће ћу ти пофатати. Соко змају одговара: Мој’ су тићи полетари, Брзо ће ми полетети, Пут онога славна мјеста.“ Како у првој, а тако и у другој песми јабуково дрво представља кумовску сламу са звездама.

ЛИТЕРАРНИ КУТАК

- ◆ Одреди тип текста према његовој сврси.
- ◆ Из којих језика је аутор навео називе за јабуку?
- ◆ Којој групи језика припадају ти језици?
- ◆ Шта код нас најчешће означава дрво јабуке?
- ◆ Како је јабука представљена у хеленској митологији?
- ◆ Која су њена значења у средњовековној и старохришћанској митологији?
- ◆ Према хришћанској митологији, шта се дешава у поноћ на Бадње вече?
- ◆ На основу чега аутор закључује да су Словени били вични калемарству?
- ◆ Које две народне приповетке су анализирани да би се објаснило значење јабуке? Наведи симболику цара, три сина и златне јабуке.
- ◆ Које митолошко значење имају паунице?
- ◆ Девојка, која се заљубила у царевића, дарива њега и цара двома јабукама. Шта оне представљају?
- ◆ Наведи значења јабуке у народној причи *Биберче*.
- ◆ Аутор наводи народну песму: *Расла јабука Ранка (сунце) пред двором...*
- ◆ Који је главни мотив ове песме? *Јабука се вјетру моли, Да јој гране не одломи.*
- ◆ Шта јабука представља у овој народној песми?
- ◆ Шта мислиш о стилу и језику овог дела?
- ◆ Које све начине изражавања препознајеш у тексту?

МИТ

ПОЈАМ
О
ПОЈМУ

Древно предање у коме са наивно и на фантастичан начин тумаче природне појаве, настанак света и људи, узрок живота и смрти. За нашег претка цела природа је била жива и све ствари су биле или могле бити личности попут људи. Митови су фантастичне приче о боговима и природним појавама. Најбогатије митологије настале су у првобитним заједницама. Има их у свим светским религијама. У Африци – митологија народа Зулу, египатска митологија, на истоку – будистичка, јапанска, кинеска, арапска, у Европи – енглеска, грчка, келтска, словенска, нордијска, у Америци – астешка, митологија народа Маја...

Словенска митологија има своја митолошка божанства – Перуна, Световида, Сварога, Дабога...

Павле Софрић је рођен 1857. у Сентандреји. Био је професор гимназије у Лозници, Ваљеву, Шапцу, Нишу и Београду. Предавао је Општу и Националну историју, Географију и понекад Немачки језик. Све што је написао, настало је док је радио у Нишу. Зато је и узео псеудоним Нишевљанин. Користио је и псеудониме Путник и Ванђел Каранфиловић. Књиге је штампао о свом трошку и делио их ђацима. У Нишу је основао прву библиотеку. Умро је у Београду 1924. године.

КУТАК ЗА
РАДОЗНАЛЕ

Ево још неких интересантних прича из дела *Главније биље у веровању Срба*

Хришћански манастири и храмови подижу се по шумама и зашајују се „граната дрвећа”. Наш народ је веровао да у живом биљу постоји душа са истим особинама као што је и душа човека. Уз овакво веровање биље добија атрибут светости. Дрвеће под записом је свето, и са њега се род не сме млатити нити се сме на њега пети. Веровање да се воћка може принудити да роди, ако јој се припрети секиром, припада истом кругу представа о биљном свету. Примитивни човек никако није могао да се помири са страшном истином да смрћу тела престаје његов живот на земљи. Тада није имао никакву представу о царству небеском. Почео је да верује да душе умрлих иду у биљни свет „који је исто тако нем као и умрли човек”. Тај свет живи и расте јер је у њему човека душа која никако не може да умре. Мислио је да душе добрих људи иду у добро биље, а душе злих људи у зло биље. Тако је створен систем о награди и казни. Своје покојнике је сахрањивао под корење омиљеног дрвета или им је на гробове садио дрво да би тако сеоба душа у живо дрво била што лакша и сигурнија. Веровао је да из таквог дрвећа његови преци све виде и чују, знају шта раде њихови потомци и желе и имају снагу да им помогну. Бор је био погодан за боравиште предачких душа. До четрдесет метара висок, века од четиристо година. „Бор је био као патријарх породице и свако поколење гледало је у њему своје мило заштитно биће. После кратког живота ући у бор значило је ући у блажену вечност.”

